

бутніх перекладачів та розвиток їх креативних здібностей. Встановлено, що при моделюванні технології розвитку компетенцій перекладача та процесу набуття ними широкого кола навичок у центрі уваги має бути комунікативна компетенція як у мові оригіналу, так і мові перекладу, предметна й технологічна компетенції (перекладацький інструментарій). З боку університетської підготовки перекладачів, процес вимагає інтенсивного креативного підходу до навчання. Дослідження показало, що в контексті навчання перекладачів досить ефективними є такі методи підвищення рівня креативності, як метод асоціативних мап (Mind Mapping), майстер-класи з перекладу, множинність перекладу, творчі суперечки, метод Фріско й ін. Вивчено проблему множинності перекладів у безпосередньому зв'язку з аналізом креативних механізмів перекладацької діяльності. Основні висновки дослідження показують, що хоча навчання креативності в перекладах є амбітним завданням, його легко досягти за допомогою креативного підходу до навчання.

Ключові слова: навчання/підготовка перекладача, креативний та компетентнісний підходи, творчість перекладача, компетенції перекладача, методи стимулювання креативності в перекладі.

Воробьева Татьяна, Смалько Людмила. Подготовка переводчиков: обучение креативности в переводе.

В статье освещаются вопросы обучения переводу, подготовки переводчиков, теоретического и практического аспектов обучения переводу в системе университетского образования. В центре внимания креативный и компетентностный подходы к подготовке переводчиков, а также ключевые компетенции, которые следует сформировать. Авторы предлагают несколько возможных способов/путей максимально использовать позитивные аспекты европейского опыта в системе подготовки высококвалифицированных переводчиков и анализируют проблемы, с которыми сталкиваются преподаватели в процессе формирования содержания учебного процесса, ориентированного на развитие специальных профессиональных компетенций будущих переводчиков и развитие их креативных способностей. Установлено, что при моделировании технологии развития компетенций переводчика и процесса овладения ими широкого круга навыков в центре внимания должны быть: коммуникативная компетенция как в языке оригинала, так и языке перевода, предметная компетенция и технологическая компетенция (переводческий инструментарий). Исследование показало, что в контексте обучения переводчиков достаточно эффективны такие методы повышения уровня креативности, как метод ассоциативных карт (Mind Mapping), мастер-классы по переводу, множественность перевода, творческие споры, метод Фриско и др. Вопрос о множественности перевода как инструмента развития креативности изучался в прямой связи с анализом творческих механизмов переводческой деятельности.

Ключевые слова: обучение/подготовка переводчика, креативный и компетентностный подходы, творчество переводчика, компетенции переводчика, методы стимулирования креативности в переводе.

УДК 811.111'367.322

Світлана Гедз

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПИТАЛЬНИХ РЕЧЕНЬ ЗМІШАНОГО ТИПУ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено дослідженню питань, які, незважаючи на те, що є загальними за своєю структурою, вимагають не лише підтвердження або заперечення свого пропозиційного змісту, але й експлікації певного його складника. Унікальність таких питальних речень, розглянутих нами як питальні речення змішаного типу, полягає в тому, що в цьому разі спеціальне питання функціонує в питальному реченні іншого типу – загальному. Необхідність роз'яснення певного компонента в таких питаннях проявляється експліцитно та імпліцитно. Експліцитне значення реалізується за допомогою експліцитного вираження всієї семантичної структури питального речення, а саме: запиту компетентності та предмету запиту. Імпліцитний запит інформації здійснюється шляхом використання в питальних реченнях цього зразка дейктичних слів, неозначених займенників, які вказують на наявність у знаннях мовця прогалини, яку необхідно заповнити відповідною інформацією.

Ключові слова: питальні речення, питальні речення змішаного типу, дейктичні слова, неозначені займенники, адресат, адресант.

Постановка наукової проблеми та її значення. Питальні речення є одним із найбільш інтенсивно досліджуваних типів речення в англійському мовознавстві. Причина цього полягає не лише в тому, що інтерогативні конструкції займають ключову позицію в процесі спілкуван-

ня, але й у великих прагматичних можливостях, які відкриває інтерогативність користувачам мови завдяки широкому діапазону комунікативної семантики питальних речень різних типів.

Мета і завдання статті – на основі вивчення питань і відповідей на них доповнити наявну таксономію питальних речень у сучасній англійській мові за рахунок питальних речень змішаного типу, описати й проаналізувати їхні лексико-семантичні, структурні та прагматичні особливості.

Аналіз дослідження цієї проблеми. Протягом десятиліть проблема інтерогативності привертала увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних учених (Т. А. Вакуленко, Г. С. Заїкін, Е. А. Істоміна, О. А. Казанлі, М. Н. Кіасашвілі, Г. Б. Ківівялі, Н. Н. Колесова, Р. Конрад, И. А. Королькова, В. И. Лагутін, С. С. Мірсеїтова, О. Г. Почепцов, Н. С. Стрельченко, Л. В. Цурікова, M. Bell, P. Brown, S. Levinson, E. N. Goody та ін.).

Дослідження питального речення пройшло два етапи: формально-структурний та семантичний і зараз перебуває на новому етапі – функціонально-семантичному, або ж прагмалінгвістичному. Це пояснюється загальною тенденцією до вивчення функціонально-орієнтованого аспекту речення, що панує в сучасній лінгвістиці. Синтаксис, завдання якого полягає у вивченні речення, довгий час обмежувався дослідженням його формальної будови, не беручи до уваги комунікативні цілі. На комунікативні цілі звертали увагу в тій мірі, у якій вони були закріплені в будові речення.

На сучасному етапі речення вивчаються з точки зору їх комунікативно-функціонального призначення в мовленнєвих актах спілкування. Адже використання багатьох граматичних явищ неможливо пояснити лише в термінах власне граматики, оскільки відношення, що існують між елементами висловлювання, не зводяться до чисто синтаксичних. Не все те, що є в мовленні, можна вивести з мови, адже мовлення відображає не тільки мовну систему, але й несе інформацію про дійсність, про адресанта та адресата тощо. Отже, лінгвістика мовлення – набагато складніша, ніж лінгвістика мови [2, с. 70].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Під час нашого дослідження ми звернули увагу на питання, які будучи структурно оформлені як загальні, потребують не лише підтвердження або заперечення свого пропозиційного змісту, але й розкриття якогось певного його компонента. Цей випадок унікальний тим, що в цьому разі спеціальне запитання функціонує не автономно, а в питальному реченні іншого типу – загальному. Ось чому питальні речення із щойно описаними комунікативно-функціональними особливостями були віднесені нами до питань змішаного типу. Ф. Кіфер, не виділяючи розглядувані питальні конструкції в окремий тип, досліджує їх у межах “так–ні” запитань [5, с. 97].

Проведений нами аналіз питань змішаного типу свідчить про наявність у них двох варіантів спеціально-питального значення: експліцитного та імпліцитного.

Експліцитне спеціально-питальне значення реалізується при експліцитному вираженні всієї семантичної структури питального речення, зокрема, запиту компетентності та предмету запиту (Опис семантичної структури питального речення зроблений О. Г. Почепцовим [3, с. 173]). У такому разі предмету запиту передує запит компетентності, адже заперечна відповідь на запит компетентності свідчить про необізнаність адресата щодо предмету запиту. Водночас, відповідь на предмет запиту є свідченням позитивної відповіді адресата на запит компетентності. Приклади питальних речень змішаного типу, семантична структура яких представлена експліцитно:

(1) She said, “You know that my father has told me to go away, to live somewhere else?”

“I heard him say that.”

“Do you know why?”

She said without conviction, “Because you were unkind to me” (Murdoch 1978, с. 199);

(2) “Do you know who it was?”

“It was the peyote Chief,” she said (Hillerman 1982, с. 132);

(3) “Do you know when the parcel was sent off?”

“Yes. On Friday morning” (Le Carré 1987, с. 11).

Позитивна відповідь на запит компетентності в питальному реченні змішаного типу, якщо вона не супроводиться відповіддю на предмет запиту, може сприйматися адресантом як інформаційно недостатня і спричинює повторну постановку спеціального питання з метою встановлення предмета запиту. Наприклад:

(4) *“Do you know why I haven't done it so far?”*

“Yeah.”

“Why?”

“You couldn't find me” (Chandler 1985, с. 167).

Про компетентність адресата щодо предмету запиту адресант судить з того, чи надійшла адресату інформація чи ні, про що він запитує в першій частині свого питання, у другій частині конкретизується характер інформації, необхідної мовцю. Продемонструємо цю модель питальних речень на таких прикладах:

(5) *“And did Dan say where he was going?”*

“He said he was going out. He just opened the door and went out. That was the last time” (Ackroyd 1993, с. 111);

(6) *“Did you see who it was?”* Ruth inquired.

Disgust larded Savage's voice as he answered. “No” (Morris 1993, с. 58);

(7) *“Did you notice what kind of cigarettes Marriott smoked?”* I turned. “Yes. Brown ones. South American, in a French enamel case” (Chandler 1985, с. 75).

Питальне речення змішаного типу набуває експліцитного спеціально-питального значення у випадку, коли адресант перед тим, як звернутись із питанням спеціального характеру, запитує в адресата дозволу на нього, усвідомлюючи, що без цього його запит може бути сприйнятий співрозмовником як некоректний. (Дж. Іствуд вважає питання типу *Can I ask you how much you're getting paid for the job?* непрямыми [4, с. 37]). Наприклад:

(8) *“May I ask you how old you are, Muriel?”*

“Yes. I'm thirty-four” (Murdoch 1978, 63);

(9) *“May I ask what you yourself, sir, do for a living?”*

“Nothing much. A little private research on seventeenth-century Germany” (Le Carre 1987, с. 33).

Негативна відповідь на запитання такого різновиду свідчить про те, що спеціально питальне значення адресатом не буде розкрито.

(10) *“May I ask why you're so sure?”*

“No” (Hailey 1986, с. 256).

Як видно з прикладів, питальні речення змішаного типу з експліцитним спеціально питальним значенням є двоскладовими за своєю синтаксичною будовою. Їх перша частина збігається із загальним реченням, друга – із спеціальним (відмінність полягає лише в тому, що в такому разі допоміжне дієслово не розміщується після питального слова, що, як відомо, характерно для спеціального питального речення автономного функціонування). При цьому очевидним є основний характер першої частини та підрядний – другої.

Імпліцитне спеціально питальне значення з'являється в загальних (за своєю синтаксичною будовою) питальних реченнях, якщо запропоновану мовцем рему співрозмовник оцінює як помилкову. А тому, необхідність заміни її на правильну – для адресата стає очевидною. Своєю відповіддю адресат ідентифікує невідомий адресантові елемент ситуації, що вказує на:

а) особу (чи предмет):

(11) *“Are you Mr. Grayle?”*

“Certainly not, sir. I am the butler” (Chandler 1985, с. 106);

(12) *“Is this a letter you wrote?”*

“No, not me. Walter wrote it. You know the one” (Ackroyd 1993, с. 121).

б) місце тієї чи іншої події:

(13) *“Are you from Houston?”*

“No, from New Orleans” (Morris 1993, с. 77);

(14) *“Do you live down on Long Island too?”* she inquired.

“I live at West Egg” (Fitzgerald 1973, с. 35).

в) час виконання певної дії;

(15) “*You riding tomorrow?*” Megan asked.

“No. Not until Monday” (Morris 1993, с. 140);

(16) “*Did Clint leave you when Boone was young?*”

“He left before Boone was born” (Morris 1993, с. 251–252).

г) кількість предметів чи осіб:

(17) “*He got many people out here now?*” John asked.

“Just two” (Hemingway 1971, с. 398).

Дейктичні слова, що є ремою загального питального речення, надають йому імпліцитне спеціально-питальне значення.

(18) “*Is it far?*”

“Only a step” (Murdoch 1978, с. 60);

(19) “*You live near here, Nick?*”

“Next door” (Fitzgerald 1973, с. 104).

Як бачимо з прикладів, зважаючи на відносність понять “далеко-близько”, адресат вважає за потрібне максимально конкретизувати свою відповідь, наближаючи її тим самим до відповіді на спеціальне питання.

Загальні питальні речення мають значення спеціального питання (представлене імпліцитно), якщо до їх складу входять неозначені квантифікатори : *all, one, long, ever, often; some, any, every, no* та похідні від них складені займенники з *-body, -thing, -one* та інші, які своєю присутністю у реченні створюють додаткову область неясності. Ліквідувати цю неясність можна лише відреагувавши на таке запитання-стимул, як на питальне речення спеціального типу, тобто, інформацією конкретного характеру.

Підтвердимо сказане прикладами:

(20) “*Is there someplace warm?*” the blond man asked.

“Maybe the fireplace,” Chee said (Hillerman 1982, с. 189);

(21) “*Are there any jewels left?*” Mr. Hasbrook asked in surprise.

“Only the garnets and pearls,” Miss Pridwell replied (Walker 1990, с. 9);

(22) “*You saw and heard nothing else?*”

“The shooting, the explosions, lights-flashes from the guns, that is all” (Clancy 1990, с. 502).

Лише стверджувальна відповідь на запитання розглядуваного зразка не може вважатись вичерпною, наприклад:

(23) Softly, she said: “*You got something on your mind?*”

“Yes.”

“Something you want done? A favor?”

... She said: “My boy will come. He will tell you” (Capote 1989, с. 659).

З наведеного вище прикладу видно, що адресант оцінив позитивну відповідь на запитання *You got something on your mind?* як комунікативно недостатню, адже нерозкритим залишився неозначений елемент *something*. Для того, щоб з’ясувати цей елемент, мовець змушена була звернутися до своєї співрозмовниці з новими запитаннями.

Спеціально питальне значення характерне для тих загальних питальних речень, істинність/неістинність пропозиції яких очевидна як адресату, так і адресанту у зв’язку з особливістю їх семантичного наповнення. Наприклад:

(24) “*This friend of yours – does she have a name?*”

“I’d prefer not to mention it at the moment” (Chandler 1985, с. 50);

(25) “*You got a name?*” the gunnery sergeant asked. He punctuated the question by pressing his muzzle into the pilot’s neck.

“Bert Russo, I’m –” (Clancy 1990, с. 210).

Як бачимо, комунікативно-функціональною метою запитань прикладів, поданих вище, які оформлені як загальні, не є підтвердження чи заперечення пропозиційного змісту, адже стверджувальна відповідь на них для учасників акту комунікації більш ніж очевидна. Даючи такі запитання, мовець прагне отримати інформацію лише конкретного характеру. У цьому випадку наведені загальні питання за своєю семантичною цінністю рівнозначні спеціальному питанню *What is her (your) name?* До речі, неважко помітити, що всі питальні речення, які згідно комунікативно-функціональних ознак ми відносимо до питань змішаного типу, легко можна трансформувати із загальних (за своєю синтаксичною будовою) питальних речень у спеціальні [1, с. 43–49].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Приклади питань змішаного типу з імпліцитним спеціально питальним значенням свідчать про те, що в межах питального речення, яке є, як відомо, прямою формою вираження мовленнєвого акту квеситиву, поруч із ознаками інтерогативності, які традиційно виділяються лінгвістами (характерний порядок слів, використання питальних слів, відповідного інтонаційного та графічного оформлення), можуть існувати інші ознаки запитальності, що ми відносимо до непрямих засобів вираження інтерогативного значення. Своєю появою в питальному реченні вони свідчать про наявність у знаннях мовця ще однієї прогалини, яку необхідно заповнити відповідною інформацією. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в проведенні порівняльного аналізу особливостей комунікативної семантики питальних речень змішаного типу в англійській мові з аналогічними конструкціями в українській.

Дж ерела та література

1. Гедз С. Ф. Комунікативно-прагматичні особливості висловлювань з інтерогативним значенням у сучасній англійській мові : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04 / С. Ф. Гедз. – Київ, 1998. – С. 43–49.
2. Дудник Л. В. Экстралингвистическая обусловленность вариативности речи (на материале структурных вариантов речевого действия) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.19 / Л. В. Дудник. – М., 1982. – С. 70.
3. Почепцов О. Г. Семантика и прагматика вопросительного предложения (на материале английского языка) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04 / О. Г. Почепцов. – Киев, 1979. – 173 с.
4. Eastwood J. Oxford Guide to English Grammar / J. Eastwood. – Oxford : Oxford Univ. Press, 1995. – 446 p.
5. Kiefer F. Yes-No Questions as WH-Questions / F. Kiefer // Speech Act Theory and Pragmatics. – Dordrecht ; Boston : Reidel, 1980. – P. 97–119.

Дж ерела ілюстративного матеріалу

1. Ackroyd P. Hawksmoor / P. Ackroyd. – London : Penguin Books, 1993. – 217 p.
2. Capote T. A Capote Reader / T. Capote. – London : An Abacus Book, 1989. – 722 p.
3. Chandler R. Farewell, My Lovely / R. Chandler. – London : Penguin Books, 1985. – 253 p.
4. Clancy T. Clear and Present Danger / T. Clancy. – Glasgow : Harper Collins, 1990. – 816 p.
5. Fitzgerald F. S. The Great Gatsby / F. S. Fitzgerald. – Kyiv : Dnipro, 1973. – 181 p.
6. Haily A. Strong Medicine / A. Haily. – New York : A Dell Book, 1986. – 445 p.
7. Hemingway E. Selected Stories / E. Hemingway. – Moscow : Progress, 1971. – 398 p.
8. Hillerman T. People of Darkness / T. Hillerman. – Ottawa : Avon Books, 1982. – 191 p.
9. Le Carre J. A Murder of Quality / J. Le Carre. – London : Penguin Books, 1987. – 156 p.
10. Morris G. Revenge at the Rodeo / G. Morris. – New York : Baker Book, 1993. – 316 p.
11. Murdoch I. The Time of the Angels / I. Murdoch. – London : Triad Panther, 1978. – 224 p.
12. Walker L. My Lady's Deception / L. Walker. – New York : Zebra Books, 1990. – 256 p.

References

1. Hedz, Svitlana. 1998. "Komunikatyvno-pragmatychni osoblyvosti vyslovliuvan z interogatyvnym znacheniam u suchasniy angliiskii movi". Dys PhD. Kyiv. 43–49.
2. Dudnik, L. 1982. "Ekstralingvisticheskaia obuslovlieniost variativnost rechi (na materialie strukturnykh variantov rechevogo deistviia)". Dys PhD. Moskva. 70.
3. Pochentsov, O. 1979. Semantika i pragmatika voprositel'nogo priedlozheniia (na materialie angliiskogo yazyka). Dys PhD. Kyiv. 173.
4. Eastwood, John. 1995. Oxford Guide to English Grammar. 446. Oxford: Oxford Univ. Press.
5. Kiefer, Ferenc. 1980. "Yes-No Questions as WH-Questions" Speech Act Theory and Pragmatics. 97-119. Boston: Reidel.

6. Ackroyd, Peter. 1993. Hawksmoor. London: Penguin Books.
7. Capote, Truman. 1989. A Capote Reader. London: An Abacus Book.
8. Chandler, Raymond. 1985. Farewell, My Lovely. London: Penguin Books.
9. Clancy, Thomas. 1990. Clear and Present Danger. Glasgow: Harper Collins.
10. Fitzgerald, Francis Scott. 1973. The Great Gatsby. K.: Dnipro.
11. Hailey, Arthur. 1986. Strong Medicine. New York: A Dell Book.
12. Hemingway, Ernest. 1971. Selected Stories. Moscow: Progress.
13. Hillerman, Tony. 1982. People of Darkness. Ottawa, Avon Books.
14. Le Carre, John. 1987. A Murder of Quality. London: Penguin Books.
15. Morris, John. 1993. Revenge at the Rodeo. New York: Baker Book.
16. Murdoch, Iris. 1978. The Time of the Angels. London: Triad Panther.
17. Walker, Lou. 1990. My Lady's Deception. New York: Zebra Books.

Гедз Светлана. Лексико-семантические и прагматические характеристики вопросительных предложений смешанного типа в современном английском языке. Посвящено исследованию вопросов, которые несмотря на то, что являются общим по своей структуре, требуют не только подтверждения или отрицания своего пропозиционального содержания, но и экспликации определенной их составляющей. Уникальность таких вопросительных предложений заключается в том, что в этом случае специальный вопрос функционирует в вопросительных предложениях другого типа – общего. Такие вопросительные предложения рассматриваются нами как вопросительные предложения смешанного типа. Необходимость разъяснения определенного компонента в вопросах данного типа проявляется эксплицитно и имплицитно. Эксплицитное значение реализуется с помощью эксплицитного выражения всей семантической структуры вопросительного предложения, а именно, запроса компетентности и предмета запроса. Имплицитный запрос информации осуществляется путем использования в вопросительных предложениях данного образца дейктических слов, неопределенных местоимений, указывающих на наличие пробелов в знаниях говорящего, которые необходимо заполнить определенной информацией.

Ключевые слова: вопросительные предложения, вопросительные предложения смешанного типа, дейктические слова, неопределенные местоимения, адресат, адресант.

Hedz Svitlana. Lexical, Semantic and Pragmatic Characteristics of Mixed Type Interrogative Sentences in Modern English. The article is devoted to the study of the questions which being general by their structure require not only the confirmation or denial of their propositional content but also the clarification of certain components. The uniqueness of such interrogative sentences lies in the fact that in this case a special question (WH-question) functions in the interrogative sentence of a different type, namely, in a general question. Interrogative sentences of this type are considered as a mixed type interrogative sentences. The need for clarification of a particular component in such questions may be manifested either explicitly or implicitly. The explicit meaning is displayed with the help of the explicit expression of the whole semantic structure of the interrogative sentence, i.e., by means of the inquiry about competence and the subject of the inquiry. The implicit request for information is carried out by using deictic words and the indefinite pronouns which indicate that there is a gap in the speaker's knowledge that must be filled in with some relevant information.

Key words: interrogative sentences, mixed type interrogative sentences, deictic words, indefinite pronouns, addressee, sender.

УДК 811.112.2'42+811.112.2:39

Олена Грибок

ВИРАЖЕННЯ ІМПЛІЦИТНОСТІ СТЕРЕОТИПІВ У ПОБУТОВОМУ ДИСКУРСІ

Стаття присвячена виявленню індикаторів імпліцитних стереотипів у побутовому дискурсі німців та їхній вплив на процес комунікації через формування моделі мовної поведінки з метою досягнення успішності мовленнєвих актів, особливо під час інтерпретації непрямих мовленнєвих актів. До таких індикаторів належать одиниці всіх мовних рівнів, зокрема: лексичні одиниці з контекстуалізаційною функцією, що відносяться до родини слова або лексико-семантичного поля, граматичні засоби, прецедентні феномени, алюзійні елементи, метафори і порівняння. Імплицитні стереотипи функціонують на рівні пресупозицій, зокрема знанні світу,